

ایران و جنگ جهانی اول

○ محمد عوادزاده

مقدمه:

در روزهای ۱۲ و ۱۳ اسفندماه سال ۱۳۷۶ در محل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه ایران، سمینار بین‌المللی «ایران و جنگ جهانی اول» با همکاری «انجمن ایران‌شناسی فرانسه» و «مرکز اسناد وزارت امور خارجه» تشکیل شد که در آن ده‌ها نفر از محققان داخلی و خارجی به قرائت مقالات خود پیرامون موضوع سمینار پرداختند. اکنون بعد از پنج سال مجموع مقالات سمینار مزبور، به دو شکل و از سوی دو ناشر انتشار یافته است. نخست انجمن ایران‌شناسی فرانسه در تهران با همکاری انتشارات معین متن کامل مقالات را به دو زبان فرانسه و انگلیسی و با مقدمه مفصل رمی بوشالار انتشار داد. و چندی بعد مجموعه مقالات به زبان فارسی و کوشش صفا اخوان از سوی انتشارات وزارت امور خارجه (تهران، ۱۳۸۰) در ۵۱۴ صفحه منتشر شد. کتاب در چهار بخش تنظیم شده است. در اینجا گزارشی اجمالی از مقالات هر بخش آورده می‌شود:

بخش نخست: مداخلات دولت‌های خارجی در ایران

مقالات این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

الف: متفقین

نخست محمد حسن کاووسی نکاتی را در مورد مسأله بی‌طرفی ایران در جنگ بیان داشت. از دید او حفظ صوری این بی‌طرفی شکننده هر قدر هم که ساختگی باشد، موفقیتی بی‌سابقه و ابتکاری از دیپلماسی ایران است که هرگز نمی‌توان آن را کم‌بها تلقی کرد. پُل لوفت در مقاله خود، سیاست بریتانیا در منطقه شرق ایران، صالح علی اف سیاست توسعه‌طلبانه روسیه در قبال ایران بین سال‌های ۱۹۰۶ و ۱۹۱۷

و بیان ریشار از پاریس به اراده‌های بی‌ثبات و ناپایدار برخی از مسئولان سیاست فرانسه بعد از انقلاب بلشویکی تأکید داشته که تصریح می‌کردند فرانسه باید پای خود را جای پای روسیه تزاری در ایران بگذارد.

ب: متحدین

در این بخش چند مقاله دیگر درج شده است:

علی رحمانی از جایگاه ایران در استراتژی آلمان سخن گفته، **سعید میرمحمدصادق** به بحث پیرامون کمیته ملیون ایرانی و انتشار روزنامه کاوه در جنگ جهانی اول پرداخته و **ترکایا اتایف** (از ترکیه) روابط ایران و عثمانی در جنگ جهانی اول را بیان داشته است. در آخر نیز، مورخ اتریشی **ولف دیتربیل** به تشریح نقش ایران در سیاست خارجی اتریش - هنگری در جنگ جهانی اول پرداخته است.

بخش دوم: واکنش ایرانیان به مداخلات دولت‌های خارجی

در این بخش **نصرالله صالحی** (در پرتو اسناد نویافته از آرشیو وزارت امور خارجه)، به تجزیه و تحلیل نقشی که مراجع عظام شیعه مقیم عتبات در خلال جنگ جهانی اول داشته‌اند به‌ویژه به فتاوی جهادیه آنها پرداخته است.

استفانی کرونین در مقاله خود نشان داده که چگونه رخدادهای جنگ جهانی اول، ژاندارمری دولتی ایران را دستخوش تحول قرار داده است.

سیدعلی موجانی ضمن پرداختن به تاریخ اداری ایران، تحولات ساختار اداری و شیوه‌های کار وزارت امور خارجه ایران در پاسخ به نیازهای خاص وضعیت جنگی را مورد مطالعه قرار داده است.

کاوه بیات در مقاله خود به بحران تغییر پایتخت در طول جنگ جهانی اول پرداخته و در آخر **علی میرانصاری** بازتاب جنگ جهانی را در شعر چند تن از شاعران آن دوره مورد بررسی قرار داده است.

بخش سوم: تأثیر جنگ بر مناطق مختلف ایران

در این بخش، شش پژوهشگر که سه نفر از آنها از اهالی مناطق متأثر از حوادث جنگ بوده‌اند. به طرح دیدگاه‌های خود پرداخته‌اند. **سیدقاسم یاحسینی** از بوشهر با استناد به سندی اصیل که از آرشیوهای منطقه به دست آورده، صحنه رویارویی بخشی از اهالی بوشهر با انگلیسی‌ها را تشریح کرده است.

رحیم رئیس‌نیا از تبریز به تاریخ پرفراز و نشیب این شهر مهم در خلال جنگ پرداخته است.

محمدباقر وثوقی از لارستان موضوع آیت‌الله سید عبدالحسین لاری و جنگ جهانی اول را مورد بحث قرار داده است. همچنین سه پژوهشگر خارجی نیز به ارائه دستاوردهای پژوهشی خود در این بخش پرداخته‌اند. **ماگدالینا گل نظریان** درباره آرامنه آذربایجان در طول جنگ جهانی اول، **مایکل زیرینسکی**، در رابطه با میسیونرهای پرسبیتی آمریکایی در شهر اورمیه در جنگ جهانی اول و **فلورانس الویلیه** در ارتباط با مسأله جنگ جهانی اول در غرب دریاچه اورمیه به کندوکاو پرداخته‌اند.

بخش چهارم: ایران و مسأله صلح

در این بخش سه مقاله درج شده است:

اولیور ایست از آلمان موضوع سخن خود را به ایران و کنفرانس صلح ۱۹۱۹: امیدهای بربادرفته و «سر مشق چینی» اختصاص داده.

خانم منصوره اتحادیه (نظام‌مافی) با ارائه مقاله‌ای با عنوان واقعیت یا رویا؟ ایران و کنفرانس صلح ورسای، به طرح دیدگاه خود در مورد موقعیت ایران در کنفرانس صلح پرداخته و در نهایت، **برت فراگنر** از آلمان به بحث پیرامون «جنگ جهانی اول، نقطه عطفی در تاریخ ایرانیان» پرداختند.